

Podbielski, Władysław

Aktualne problemy gospodarcze i samorządowe kółek rolniczych

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 7, 216-219

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AKTUALNE PROBLEMY GOSPODARCZE I SAMORZĄDOWE KÓLEK ROLNICZYCH

Pierwszy okres funkcjonowania gospodarki rynkowej charakteryzuje znaczne pogorszenie warunków funkcjonowania rolnictwa. Przejście od cen urzędowych do kształtowanych przez rynek spowodowało rozwarcie nożyc cenowych na niekorzyść rolnictwa. Wystąpiła niestabilność cen oraz trudności w zbyciu produktów. Jednocześnie wzrosło drastycznie oprocentowanie kredytów. Urynkowienie całej gospodarki musi niewątpliwie spowodować istotne zmiany strukturalne w rolnictwie.

Należy oczekiwać, że działanie praw rynkowych przyspieszy wypadanie gospodarstw mniej sprawnych ekonomicznie i to we wszystkich sektorach — w gospodarstwach indywidualnych spodziewane są zmiany w strukturze obszarowej. Natomiast w gospodarstwach państwowych i spółdzielczych powodować będą zmiany własnościowe i organizacyjne oraz w sferze zarządzania i w strukturze produkcji. Efektem tych zmian ma być poprawa opłacalności gospodarowania, na tyle istotna, że będzie uzasadniała ich dalsze funkcjonowanie. Zachodzące przeobrażenia polityczno-ekonomiczne wymagają dostosowania do zmieniających się warunków wszystkich podmiotów w tym również organizacji kółek rolniczych.

Głównym celem działalności jednostek gospodarczych kółek rolniczych jest przede wszystkim zapewnienie rolnikom usług oraz uzyskanie środków na działalność społeczno-zawodową chroniącą interesy wsi. Ogólny kierunek przeobrażeń realizowany w Polsce wiedzie do prywatyzacji i gospodarki rynkowej. Stąd obrona interesów wsi nabiera coraz większego znaczenia.

Charakterystyka podstaw prawnych działalności KR i SKR

Odradzające się po zmianach politycznych w 1956 r. kółka rolnicze działały na podstawie prawa o stowarzyszeniach (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27.10.1932 r. z późniejszymi zmianami). Stowarzyszenia nie są w zasadzie powoływane do prowadzenia działalności gospodarczej, stąd jej podjęcie przez KR wykroczało poza ramy prawne i powodowało w praktyce szereg trudności. Działalność gospodarcza podejmowana była w oparciu o dobrowolne składki i udziały rolników — członków kółek, a także pomoc państwową z Funduszu Rozwoju Rolnictwa. Dla większej efektywności KR łączyły się w spółki prawa cywilnego, jakimi w istocie były kółka wiodące i międzykółkowe bazy maszynowe (MBM).

W latach 1973-76 z poszczególnych kółek rolniczych i ich spółek tworzone były spółdzielnie. Podstawami prawnymi ich działania były:

- ustawa z dn. 17.II.1961 o spółdzielniach i ich związkach (Dz.U. 12/61 poz. 61 z późniejszymi zmianami),

- uchwała nr 1/71 z dn. 19.01.1973 w sprawie nadania CZKR uprawnień centralnego związku spółdzielczego w stosunku do spółdzielni kółek rolniczych,
- uchwała nr 25/Z/72 z dn. 13.12.1972 r. CZKR w sprawie doskonalenia działalności gospodarczej kółek rolniczych, ustalająca zasady statutowe i statut wzorcowy,
- uchwała nr 26/P/73 z dn. 24.01.1979 r. Prezydium Zarządu CZKR w sprawie udziałów i wkładów wnoszonych do SKR.

Postanowienia wyżej wymienionych wewnątrzorganizacyjnych aktów prawnych obciążone zostały piętnem czasów, w jakich powstały i niezbyt prawidłowo i precyzyjnie określały sytuację organizacyjno-majątkową spółdzielni, w szczególności kwestie związane z udziałami i wkładami wnoszonymi przez członków spółdzielni, tj. kółka rolnicze.

Dodatkowo skomplikowały sytuację nowe regulacje prawne:

- uchwała nr 7 Rady Ministrów z dn. 16.01.1976 r. w sprawie Funduszu Rozwoju Rolnictwa, która zmieniła zasady dysponowania tym funduszem,
- uchwała z dn. 6.05.1981 r. o rejestracji kółek rolniczych i ich związków (Dz. U. Nr 11/81, poz. 51) pozwalająca na ich działanie jako organizacji społeczno-zawodowych różnych od stowarzyszeń,
- uchwała z dn. 8.10.1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników, która stała się kolejną podstawą prawną działania kółek rolniczych, uchylającą ustawę z dnia 6.05.1981 r.,
- ustawa z dn. 16.09.1982 r. prawo spółdzielcze (liberalizujące prawo spółdzielcze przez: ograniczenie roli centralnych związków, dobrowolność członkostwa w innych niż centralne związki i zniesienie statutów wzorcowych),
- ustawa z dn. 20.01.1990 r. o zmianach w organizacji i działalności spółdzielni, która zawiesiła działalność lustracji, postawiła w stan likwidacji wszystkie związki spółdzielcze, wprowadziła wymóg dokonania nowych wyborów wszystkich organów spółdzielni.

Projektowana nowelizacja prawa spółdzielczego przewiduje dalsze istotne zmiany, szczególnie w zakresie członkostwa i spraw gospodarczych spółdzielni.

Opierając się o przedstawiony powyżej stan prawny jednostek gospodarczych kółek rolniczych, można odpowiedzieć na zasadnicze pytania:

1. Kto jest członkiem spółdzielni kółek rolniczych?

Członkami spółdzielni są kółka rolnicze będące stowarzyszeniami (które nie dokonały rejestracji statutu na podstawie ustaw z dn. 6.05.1981 r., z dn. 8.10.1982 r.) jak i kółka rolnicze będące organizacjami społeczno-zawodowymi. Obydwie kategorie członków mają pełnię praw członkowskich.

2. Kto w spółdzielni ma udziały i wkłady?

Poza nie budzącymi wątpliwości kółkami rolniczymi i osobami fizycznymi, problemem jest kwalifikacja majątku wniesionego w przeszłości do niektórych kółek rolniczych przez rolników indywidualnych. Udziały ich wniesione z całym majątkiem kółka rolnicze do spółdzielni nie stały się udziałami rolników, gdyż z reguły rolnicy ci nie przystępowali na członków do spółdzielni. Udziały te są więc majątkiem obcym wniesionym przez członka, tj. kółko rolnicze. W stosunkach między spółdzielnią a kółkiem rolniczym są wkładami. Natomiast w stosunkach między kółkiem a rolnikiem są zobowiązaniami tego kółka wobec rolnika.

Problemem jest też określenie ile majątku, wniesionego przez MBM i kółka wiodące, przypada na poszczególne kółka rolnicze tworzące te spółki. Jeżeli nie jest możliwe rozliczenie na podstawie dokumentacji, konieczne jest zawarcie ugody.

Pomimo bardzo trudnej sytuacji ekonomicznej większości SKR, niektóre z nich dysponują jeszcze znaczącym dla rolników majątkiem. Dla uratowania tego majątku wydaje się celowym dokonanie przekształceń w SKR.

Warunkiem prawidłowych przekształceń w spółdzielniach kółek rolniczych jest właśnie uporządkowanie stanu prawno-organizacyjnego tych spółdzielni, tj. ustalenie kto jest członkiem, ile ma udziału, ile ma wkładu, jaki jest majątek własny spółdzielni.

Dla dokonania takiego porządkowania celowe wydaje się rozpoczęcie od ogniwa podstawowego, tj. kółka rolniczego, które uchwałą walnego zgromadzenia powinno upoważniać zarząd do działań zmierzających w kierunku ustalenia prawidłowego kształtu prawno-organizacyjno-majątkowego spółdzielni.

Przekształcenia spółdzielni mogą mieć charakter wewnętrzny, zmieniający relację między członkami a spółdzielnią oraz być przekształceniami odnoszącymi się do osób trzecich.

Może nastąpić przekształcenie spółdzielni zrzeszających wyłącznie osoby prawne w spółdzielnię mieszaną osób fizycznych i osób prawnych. Natomiast przekształcenie spółdzielni w spółki prawa handlowego jest na gruncie obecnego prawa spółdzielczego niemożliwe. Spółdzielnie mogą natomiast tworzyć spółki lub przystępować do już istniejących. Ma to jednak sens tylko wtedy, gdy w ten sposób lepiej zostanie wykorzystany potencjał ekonomiczny spółdzielni lub wtedy, gdy spółdzielnia sama nie jest w stanie sprostać postawionym jej zadaniom. Często zakładane są spółki przez spółdzielnie dla uzyskania kapitału na rozwój.

Przystępując do spółdzielni, spółka musi wnieść udział. Ponieważ spółdzielnie rzadko dysponują kapitałem, często wnoszą aporty, czyli udziały rzeczowe, zapominając o ich prawidłowej wycenie oraz o tym, że z chwilą wniesienia aport staje się własnością spółki, a własnością spółdzielni jest tylko jego równowartość stanowiąca udział w spółce. Powodować to może problemy przy rozwiązywaniu spółki lub jej upadłości.

Szczególnie niebezpieczne jest to przy tworzeniu spółek z udziałem kapitału zagranicznego lub z udziałem osób fizycznych. Dla zabezpieczenia interesów rolników w trakcie przekształcania spółdzielni konieczna jest ich obecność w spółdzielni nie tylko jako pełnomocników członków osób prawnych (kółek rolniczych) ale także jako osób fizycznych. Dlatego rolnicy powinni dążyć do przekształcania spółdzielni w spółdzielnie mieszane (osób prawnych i fizycznych), wstąpić do takiej spółdzielni wnosząc wpisowe i udziały.

Podobnie powinni postąpić pracownicy, by móc skutecznie bronić swoich interesów, jakimi są zatrudnienie i dochody z pracy oraz podział nadwyżki. Tylko będąc członkiem spółdzielni będzie szansa przejęcia funduszu zasobowego, jeśli już będzie on dzielony. Nie bez znaczenia dla rolników jest też szansa rozpisania na indywidualne konta rolników — członków kółek rolniczych, wkładów tych spółek w spółdzielniach.

Problem przekształceń w SKR w obcej sytuacji ekonomicznej tych jednostek wydaje się konieczny i nieodwracalny.

Podstawowym miernikiem działalności ekonomicznej SKR jest sprzedaż usług, produkcji i towarów oraz wynik finansowy uzyskiwany na tej działalności (patrz tabela).

Lp.	Treść	Jedn. miary	Lata					
			1985	1987	1988	1989	1990	1991
1.	Sprzedaż usług, prod. i towarów	mln zł	2848	4875	8630	17633	83967	199362
2.	Średnie zatrudnienie	osoby	2093	2055	2001	1925	1233	840
3.	Wynik finansowy	mln zł	+ 124	+ 331	+ 493	+ 1640	+ 2304	- 6757
4.	Ilość jednostek gospodarczych — ogółem	sztuki	44	45	44	43	37	31
	w tym ze stratą	sztuki	5	1	2	5	7	25
	z zyskiem	sztuki	39	44	42	38	30	6
5.	Majątek trwały brutto	mln zł	2808	3309	5953	6210	brak danych	brak danych

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych WZRKiOR w Ostrołęce.

Wynik finansowy osiągnięty za 1991 r., wskazuje na niewydolność ekonomiczną SKR. Zatrudnienie pracowników od 1985 do 1990 r. zmniejszyło się o 40 %, a w 1992 r. o 38 %. Niewielki zysk za 1991 r. uzyskało zaledwie 20 % SKR. Jest to zjawisko bardzo niepokojące, tym bardziej, że rok 1992 w dalszym ciągu wykazuje tendencje spadkowe.